

V I N T A G E

Sabina Cantacuzino (1863–1944) era cunoscută de contemporani ca „fica cea mare a lui Ion C. Brătianu“ și „sora cea mai mare a Brătienilor“ – Ionel, Constantin (Dinu) și Vintilă. A făcut școală în particular, după obiceiul timpului, la moșia Florica, iar mai târziu la București, cu profesori renumiți (Spiru Haret, David Emmanuel, V.D. Păun etc.), încheindu-și studiile cu un examen de bacalaureat susținut la Colegiul Sf. Sava. În 1885 s-a căsătorit cu doctorul Constantin Cantacuzino. A învățat de tânără să iubească teatrul, muzica, artele plastice, devenind cu timpul proprietara unei importante colecții de pictură românească și de obiecte de artă populară. A contribuit la înființarea și funcționarea Muzeului de artă „Toma Stelian“ și a Universității Libere (asociație culturală aflată sub patronajul reginei, în cadrul căreia se organizau conferințe și concerte); și-a lăsat prin testament locuința din București ca sediu al unui „cămin pentru doctoranzi“, conceput ca o fundație academică. Pe lângă sprijinirea instituțiilor culturale, s-a dăruit asistenței publice: a lucrat o lungă perioadă la Așezământul Regina Elisabeta, a organizat un cămin de copii bazat pe sistemul Montessori, a condus Spitalul nr. 108 din București în timpul Primului Război Mondial, a fost președinta Asociației pentru Profilaxia Tuberculozei, a avut, în 1914, inițiativa înființării unui spital pentru tuberculoși. Împreună cu alți membri ai familiei, a rămas în București în timpul ocupației militare germane din 1916–1918 și a fost internată în 1917, timp de nouă luni, la Mănăstirea Pasărea. Memoriile ei, pe care a început să le scrie în 1921, când se împlineau o sută de ani de la nașterea lui Ion C. Brătianu, au apărut la Editura Universul din București în 1933 (volumul I) și 1937 (volumul II). A murit la București în ziua de 23 august 1944, în urma unui cancer esofagian.

SABINA CANTACUZINO

DIN VIAȚA FAMILIEI

*Ion C.
Brătianu*

1914–1919

Cu un adaos de însemnări 1870–1941

Ediția a III-a, revăzută
Note, indice și ediție îngrijită
de dr. ELISABETA SIMION

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

ÎNCHINARE

Soldatului Necunoscut

Soldat necunoscut, simbol curat al morților cari de bunăvoie și-au dat viața pentru dezrobirea fraților și întregirea țării, ție îți închin aceste amintiri din vremuri grele, când orice jertfă și orice durere ne erau dulci pentru că ne apropiau de tine – și tot ție pe cele de nețărmurită fericire, când prin tine și cei ce te-au condus am trăit descătușarea și înfăptuirea visului, de veacuri năzuită.

Cât timp nu-și va uita datoria către tine și către ei, românul va păși mândru și cu temei pe calea înaintașilor lui.

CĂTRE CITITORI

Am încercat în aceste amintiri, [redate] după notițele scrise zilnic, să fiu nepărtinitoare, să nu afirm decât ceea ce am văzut, auzit direct sau [am extras] din izvoare autentice.

Nu m-am sfiit să fiu veridică, făcându-mi astfel datoria către tineretul nostru și către adevăr.

Acest tineret a fost lipsit în mare parte de o educație civică. Trezindu-se la viață, a văzut trădători de neam, nu numai nepuși la zid și împușcați, dar acoperiți cu onoruri; oameni care au pactizat cu vrăjmașul – nu închiși, nu lipsiți de drepturile civile și politice, dar puși în mari funcțiuni; femei elegante care își deschiseseră casele vrăjmașului biruitor sau se duseseră la ei – azi primite și adulate în saloanele cele mai înalte.

Cum să nu fie dezorientat? Cum să nu creadă că totul se uită, că situația materială și socială șterge orice păcat, că adevărul se înăbușă și sfidarea reușește? Tineretul judecă repede și categoric, dar aparența îl poate înșela. El trebuie lămurit, trebuie să știe că adevărul este etern, adică poate aștepta, dar nu piere; că într-o zi, fie chiar depărtată, scutură tot ce-l învăluie și apare triumfător și strașnic.

Eu pot să îndrăznesc a i-l spune și voi fi crezută, vorbind acum, când nu mai am nici o năzuință pământească.

RĂZBOIUL
1914-1919

NEUTRALITATEA 1914-1916

Plecam la Carlsbad cu mama¹ și cu Pia², când, în gară la Predeal, Ionel ne aduse știrea despre asasinatul arhiducelui Franz Ferdinand³. Cunoscând situațiunea din Austro-Ungaria, lucrul i se părea serios, dar nu își închipuia că consecințele vor fi un război imediat. Nu ne-ar fi lăsat să pornim la băi în Bohemia.

Soră-mea și cu mine, după instalația mamei la Quirinal, unde de mulți ani trăgea, și înainte de a începe propria noastră cură, plecarăm la Bayreuth să asistăm la reprezentațiile wagneriene. Ne bucurăm de *Rheingold*, dar, când a doua zi trebuia să intrăm la *Walküre*, citii în ziare ultimatul către Serbia. Nu mai rămânea în-doială, războiul trebuia să izbucnească: nici un popor conștient nu putea răspunde pe placul lui Berchtold⁴.

[Vândurăm biletele unor amatori cari nu mai găseau locuri,]* Pia plecă la Carlsbad înapoi să ia pe mama și pe Ion Pillat, ca să vie după mine la München, unde, chemând telegrafic pe bărbatul meu de la Aix-les-Bains, trebuia să ne întrunim cu toții și de acolo să luăm drumul spre țară.

Toată noaptea auzii alergând pe scări și pornind în automobile ofițerii germani și austrieci, convocați la garnizoanele lor.

Cu mare greutate sosiră la München cei trei din Carlsbad. Vagoanele erau năvălite în gări, bagaje mari nu se mai primeau în Germania. Ei lăsară pe-al lor doamnei Elena Perticari, care pleca direct în țară.

---

* Ediția a II-a, 1996, p. 1.

Eu telegrafiasem, dar nu primisem nici un răspuns de la Aix, mama, nici unul de la Ionel, pe care îl întrebuse ce să facă.

[Aflând că cele două fete ale Anei Lahovary⁵ erau la Partenkirchen în așteptarea fratelui lor Nicolae, ca să vie cu el la Leurdeni, le telefonai ca să sosească imediat la hotelul nostru ca să le iau cu noi și cerui telegrafic bani tatălui lor la Paris. A doua zi avusei banii în ultimul moment, căci ghișeul băncii se închise după mine, mobilizarea se declarase în Franța.]*

Telefonarăm la Viena ministrului nostru d. Edgar Mavrocordat⁶, întrebându-l ce cale să luăm. El, aflând de prezența mamei, ne povățui să trecem prin Berlin. Telefonarăm la Berlin lui Beldiman⁷, de acolo răspunse d. Iacovache⁸ să trecem prin Viena. Mama nu vrea să plece fără avizul lui Ionel. Fiecare oră de întârziere putea să ne taie drumul, deci pusei ultimatul, lăsând mamei să aleagă de vrea să aștepte în Elveția răspunsul lui Ionel; eu eram decisă să plec. Un imperios instinct mă împingea spre țară.

Hotărârea mea prevală și pornirăm la Viena, unde ne primi cu o amabilă resemnare d. Mavrocordat. El se duse cu Pia și Bebe Lahovary să vorbească la Staatsbahn șefului de gară ca să ne rezerve locuri pe a doua zi prin Cernăuți, Vârciorova și Predealul fiind deja închise.

Dis-de-diminează pornirăm la gară. Acolo nu mai erau hamali; ne luptarăm singuri cu valizele; bietul ministru ducea două din cele mari. De noi se alipise de la München și Grigore Duca cu nevasta lui, eram deci opt: mama, Pia, Ion⁹, Bebe și Tatiana Lahovary, doi Duca și cu mine.

Compartimentul nostru rezervat de șeful gării și păzit de doi impiegați era luat cu asalt. În momentul când intrarăm, publicul spărgea ferestrele ca să-l ocupe. Ne așezarăm cam înghesuți, dar foarte fericiți de norocul ce avusesem și, mulțumind d-lui Mavrocordat, începurăm călătoria cea mai riscantă, mai ales pentru mama. Era ultimul tren spre România și încă numai până la Cernăuți, unde se lega de cel pornit din Berlin cu aceeași destinație. Acolo

---

* *Ibidem*, p. 2.

se afla și un *sleeping car*. Alergai să fac mamei rost de un pat pentru noapte. Bineînțeles era ticsit, dar fiind dată vârsta și personalitatea ei nu mă îndoiam că se va sacrifica cineva.

Printre călători era Waldthausen¹⁰, ministru german la București, cu von der Goltz¹¹, atașatul militar la Sofia, și fiul lui von der Goltz Pașa¹²; în compartimentul de alături erau feciorii lor respectivi. Se făcură că nu înțeleg vorbele mele și începură a-mi vorbi de război: „Închipuiește-ți că belgienii ne-au atacat la Liège ca [niște] francțirori! Ne împușcau din case!“ Mi se spusese tocmai despre violarea Belgiei¹³; indignată, îi răspunsei repede și categoric: „Și ce doreai să faci? Intraserăți în țara lor fără declarație de război? De s-ar întâmpla așa ceva la noi, nu numai bărbații s-ar apăra cum ar putea, dar noi, femeile, am arunca pe ferestre apă fiartă, untură fierbinte, pietre, am otrăvi fântânile și puțurile. Domnule ministru, femeile dvs. n-ar face tot astfel?“

Se uita la mine speriat și de vorbele mele, și de flăcările ce-mi ieșeau din ochi, și nu răspunse nimic.

[Îi întorsei spatele și îmi urmaii mai departe cercetările pentru patul mamei – indignată de inconștiența germanului față de crima din Belgia și de mojiția lui față de mama.]*

Din fericire, d. Emil Miclescu¹⁴, directorul general al Căilor Ferate Române, era și el acolo, ocupând un compartiment întreg. Îl puse îndată la dispoziția noastră și se duse într-alt vagon. Mă instalai aici cu mama. Dar aflând că în același tren, venind din Londra prin Berlin, era Take Ionescu care nu mai găsisese pat, alergai la el ca să aflu cele petrecute.

„Vom asista la dărâmarea civilizațiunii moderne, îmi zise. Precum romanii au distrus Grecia, tot astfel Germania va distruge Franța.“ „Dar Anglia, ce face Anglia?“ „Anglia nu se mișcă¹⁵, vin de la Londra. Sunt decizi să nu se amestece.“ „Dar noi? Ce facem?“ „Noi nu putem fi decât de partea învingătorului, și învingătorul va fi germanul. Sunt îndurerat, dar nu putem face altfel.“

Eram trăsnită. Pornii înapoi, dar nu spusei mamei această tristă știre, pe care mă gândeam că o va afla a doua zi. Când trecurăm

* Ediția I, 1937, p. IV.

granița și ne văzurăm pe pământul nostru, exultam de bucurie, deși ni se anunță că toate bagajele mele cele mari nu se găseau. Ce ne păsa de câteva haine pierdute pe lângă mulțumirea d-a ne ști la noi în țară, gata să ne facem datoria?

Dimineața, ieșind pe coridorul vagonului, dădui de prietenul Waldthausen, care se apropie de mine și îmi zise sficios: „N-am uitat vorbele d-tale de ieri, nu se pot referi la noi, căci suntem aliați, dar permiteți-mi să vă dau o povață: de s-ar întâmpla așa ceva vreodată, să nu faceți ce ați spus, ar fi nenorocirea populației civile care ar plăti scump o rezistență fără urmări posibile“. „Poate fără urmări materiale, dar morale“, îi răspunsei scurt.

De câte ori, mai târziu, văzând zilnic trecând cu trufașa lui escortă pe Mackensen¹⁶ călare, nu m-am gândit la vorbele lui Waldthausen. De atunci nu l-am mai văzut, era așa de incapabil încât a fost curând înlocuit cu von dem Bussche¹⁷, care a avut de îndurat toate neplăcerile neutralității într-o țară a cărei inimă îi era vrăjmașă.

Când am ajuns la București, bucuria noastră nu întrecea pe a lui Ionel și a celorlalți frați și surori veniți să ne primească. Altă bucurie și mai mare fu vestea că Anglia intrase în război. Take Ionescu nu-și schimbase ideea, dar acum trebuia să intrăm în război contra Puterilor Centrale, căci erau să fie învinse. El voia să intrăm imediat.

Bagajele se găsiseră și sosiră a doua zi fără nici o lipsă. Când mă văzui teafără acasă și fără nici o știre de la bărbatul meu, mă chinui o grijă grozavă de el. Ionel însă mă liniști în curând, spunându-mi că numeroși români din Franța soseau pe mare și că printre ei era și Costache. Multe zile în urmă fusei la gară să-l iau. Sosea o colonie întregă cu ultimul batel care putuse trece prin Dardanele. Ce noroc pe noi!

Îmi povesti că nu primise telegrama mea, că pornise de la Aix-les-Bains la Paris, alarmat de zvonurile prinse mai mult din aer decât din știri oficiale. Acolo se declarase mobilizarea și război Germaniei. Își luase loc pe un batel din Veneția la Odessa prin Constanța. La Gara de Lyon era o astfel de mulțime, încât n-a putut pătrunde automobilul la peron, și-a lăsat bagajul cel mare

pe piață și a pornit cu doi saci mici la tren. Acesta era luat cu asalt, nu se mai ținea seama de bilete. În vagonul cu paturi a reușit însă să aibă un loc grație unui bacșiș formidabil. Cu el în compartiment se afla un domn foarte prezentabil, care l-a întrebat cine este, fără însă a se prezenta și dânsul. Îndată ce trecură fruntaria italiană, se sculă și, cerându-și scuze de o purtare așa necorectă, spuse că era Marchizul Cusani Gonfalonieri, ambasadorul italian la Washington, și că nu se simțea în siguranță în Franța.

La Veneția, altă bătaie pe cabina reținută și plătită de la Paris. Se imbarcau sute de ruși, turci, greci, români etc., care păraseau Franța pentru a se întoarce acasă. În Mediterană, batelul fu urmărit și bombardat de unul englez, care-l luase drept *Breslau* sau *Goeben* în fugă spre Dardanele. Greșeala fu recunoscută curând și nu avu alte urmări decât leșinul câtorva doamne, cu drept cuvânt speriate.

Multe și variate emoțiuni până se văzură în Marea Neagră.

Dar, lucru surprinzător, peste o lună primi Costache o cartă de la *Hotelul Regina* din Paris, unde îi spunea că bagajele adunate din Piața Gării fuseseră depozitate în magazii și vor fi expediate dacă erau reclamate de proprietari. Cum bărbatul meu scrisese din drum chiar șefului gării, la poliție și directorului hotelului, cuferele lui sosiră prin Rusia și fără nici o lipsă. Admirarăm ordinea și organizația franceze.

De aci înainte asistarăm la toate evenimentele bine cunoscute din anii 1914–1916; [Consiliul de Coroană care hotărî neutralitatea cu toate consecințele ei:]* pe de o parte, propaganda pentru intervenția noastră imediată, sub impulsul lui Take Ionescu, al d-rului I. Cantacuzino¹⁸ și al amicilor săi, Goga¹⁹ cu părintele Lucaci²⁰, în chip cam zgomotos, pe de altă parte, propaganda contrarie condusă de Legațiunea Germană, [de Stere]** și de Carp cu partizanii săi.

Acestor curente violente, Ionel nu le răspundea decât printr-o tăcere implacabilă, care uluia pe toți. Hotărârea lui era luată, dar

---

* *Ibidem*, p. VIII.

** *Ibidem*, p. IX.

avea motive puternice pentru a nu-și destăinui gândul și pentru a întârzia cât de mult intrarea noastră alături de Aliați.

[În această perioadă s-a arătat mare om de stat, prevăzător, prudent și, mai ales, stăpân pe el însuși, deși era ținta atacurilor din țară și străinătate.]* Regele Carol era cel mai de plâns. El știa că țara nu va lupta alături de unguri, dar era convins de victoria germanilor și de imposibilitatea de a ne război cu ei. Fiind la castelul din Sinaia, câteva zile înainte de moartea lui subită, intră în camera unde mă aflam cu regina și îmi arătă pe o hartă mare, întinsă pe masă, mersul trupelor însemnat de dânsul cu mici drapelule, îmi explică cât de bună era strategia germană, de ce material formidabil dispuneau și de siguranța ce avea în izbânda Puterilor Centrale. „Un singur lucru aș dori să revăd înainte de a muri: restituirea celor trei județe pierdute de țară în timpul domniei mele.“²¹ [Nu putea prevedea, și noi cu el, că țara, urmând un mers opus vederilor lui, se va mări nu numai prin dislocarea Austro-Ungariei, dar și cu Basarabia întregă.]*^{**}

Două luni mai trecură și urmă moartea regelui în așa grele împrejurări, înmormântarea și doliul într-adevăr național purtat de întregul popor și de familia noastră în special. Testamentul lui, așa de frumos interpretat de regele Ferdinand I, [care] dădu astfel, de la primul gest ce făcea ca rege, o probă de simțimintele lui nobile. Într-adevăr, citind cu Ionel acel testament, fratele meu își exprimă mulțumirea ce resimțea fiindcă regele Carol se gândise la asigurarea pentru regina Elisabeta a unei stări materiale demne de dânsa, lăsându-i un milion și jumătate în numerar, pe lângă alte proprietăți. „Cum un milion și jumătate? întrebă regele, două și jumătate, unul în corpul testamentului și unul și jumătate în codicil.“ „Dar codicilul anulează pe cel dintâi.“ „Nu astfel înțeleg eu, răspunse regele. Va avea două și jumătate.“ Ionel consultă îndată pe M. Pherekyde, care, ca om de lege, fu de părerea lui. Raportă regelui. Acesta nu-și schimbă părerea și procedă după

---

* *Ibidem.*

** *Ibidem*, p. X.

convingerea ce-și făcuse, nu după litera legii, deși era în detrimentul lui ca legatar universal.

[Apoi, în februarie 1916, moartea reginei Elisabeta, atât de demnă și delicată în rolul ingrat de regină văduvă, retrasă din lume, înconjurată de respectul și iubirea celor ce o cunoscuseră și doritoare numai de a se duce acolo unde o așteptau *Regele și copilul Ei*.

Iubirea ce-i arătă regele Ferdinand îi îndulci ultimele zile, dar viața nu mai avea rost pentru ea și pași cu liniște și voință neclintită către sfârșitul mult dorit.]*

În fine, sosi ziua memorabilă când se decise intrarea noastră în războiul acela grozav care, cu atâtea iluzii, sforțări, eroisme, dureri, sacrificii, ne duse la cea mare fericire dată vreodată unui neam.

---

* *Ibidem*, p. XII.

RĂZBOIUL ROMÂNIEI 1916–1919

Ora 10 dim., 2/15 aug. 1916, ziua mare a Consiliului de Coroană la Cotroceni, când regele Ferdinand a luat atitudinea definitivă, învingând simțimintele lui cele mai intime către familia și neamul lui. Ionel vorbi cel dintâi dintre sfetnici. Toți participanții s-au solidarizat: Take Ionescu și Filipescu necondiționat, Maiorescu și Marghiloman cu rezerve. Petre Carp a fost singura notă discordantă: după ce a tratat de trădare și felonie intrarea contra Puterilor Centrale, aliatele noastre, întorcându-se către miniștri a adăugat: „Voi suprima ziarul meu *Moldova* care susține Tripla Alianță, cei trei fii ai mei vor lupta în război, dar eu vă urăsc și vă urez să fiți bătuți, căci aveți o politică funestă”²². Uita că era vorba de soarta țării.

După-amiază, starea de asediu. Noaptea, la 12, în sunetele clopotelor și goanelor, mobilizarea și declarația de război Austro-Ungariei. Ionel părea foarte preocupat; își dădea seama de toate greutățile ce avea, de toate lipsurile, de puținul temei ce era să ne fie ajutorul Rusiei, dar că singura soluție bună era cea hotărâtă. Viitorul țării depindea de el.

Vintilă, deși foarte nervos, era mai puțin îngrijorat sau cel puțin se arăta astfel; Dinu, tot timpul foarte optimist, chiar mai târziu, când toți erau deprimați la evacuarea Bucureștilor. Mama se afla la Florica, unde Vintilă²³ îi trimisese pe Lia²⁴ cu fiul lui²⁵ și cu ai lui Dinu²⁶, copiii fiind foarte impresionați de bombardările aeriene.

Circulația seara era imposibilă, felinarele fiind stinse și geamurile căptușite cu hârtie neagră ca să nu poată repera orașul

Zeppelinurile germane. Proiectoarele brăzdau cerul și, de câte ori semnalau vreunul, clopotele sunau, gardiștii fluierau, populația trebuia să se coboare în subsoluri, trecătorii să intre în pivnița unde îi îndreptau sergenții de oraș.

[Atunci, enervată, Eliza²⁷ a plecat la Iași, luând cu dânsa din casă tot ce putea servi pentru spitale.]*

SPITALUL 108

Strânsesem nu numai doamnele patroane ale Societății „Regina Elisabeta“, dar multe prietene și cunoștințe, pe surorile mele și pe cumnata mea Adina, ca să organizăm în Azilul de bătrâni un spital de răniți. Localul era nimerit cu multele lui odăițe, convenea pentru îngrijirea ofițerilor. Comitetul doamnelor și consiliul de administrație aprobară ideea mea, în afară de doamna Lydia Philipescu, care nu admitea evacuarea nenorociților bătrâni în mănăstirile din împrejurime și la gazde în oraș, bineînțeles, plătite de Societate. Pentru prima oară mă aflam în neînțelegere cu cea mai bună tovarășă de lucru, căci cu dânsa și soțul ei organizasem Azilul și muncisem de la 1898 până la 1916. Scopul Societății, pentru mine, dispărea față de război și soldatul rănit trecea înaintea oricăror mizerii civile. Am discutat, nu am cedat nici una, dar unanimitatea membrilor fiind de partea mea, dânsa se retrase din comitet.

Cu o activitate febrilă, ne puserăm pe lucru la instalarea serviciului de primire a răniților, cu etuva și vestiarul într-o clădire anexă, legată de spital prin băi și dușuri; sălile de operație, la ambele etaje. Reglementarea serviciului era un model. Doamnele numeroase, împărțite în trei echipe, veneau cu automobilul dat îndată spitalului nostru și cu o camionetă. Instalarăm două săli de operație și două servicii de chirurgie, numărul răniților fiind foarte mare. Fiecare etaj își avea organizația sa. Jos, dr. Virgil Popescu²⁸, care avea titlul de medic-șef al Spitalului nr. 108, lucra

---

* Ediția a II-a, 1996, p. 7.

cu o activitate și un devotament exemplare. La evacuare, porni în Moldova, luând toate aparatele și instrumentele de preț, o parte din rufărie, pansamente etc. și personalul cel tânăr mobilizat, precum și pe cercetașii atașați la spital, care își făceau datoria cu un entuziasm tineresc. După multă vreme aflarăm trista știre a morții lui de tifos exantematic, care a făcut atâtea victime în Moldova printre medicii noștri de frunte, ca Botescu²⁹.

Tot pradă acestui flagel în Moldova a fost și chirurgul francez Dufrière; el condusese la noi al doilea serviciu la etajul de sus. Era nu numai un adevărat medic în tot înțelesul nobil al cuvântului, dar era și un om foarte distins, modest, liniștit, muncind fără zgomot de dimineața până seara, nevoind chiar să ia masa de 12 cu ceilalți colegi, ca să nu piardă vreme. Lăsase în Franța o familie numeroasă, a cărei jale mi-o închipuiesc când a aflat de tristul sfârșit.

Doamnele, după cunoștințe și aptitudini, își aleseseră ramura activității lor și îi ajutau cu mult suflet. [Dintr-un grup așa de numeros, două eliminări am fost silită să fac.]*

PRIMELE SUCESE ȘI ÎNFRÂNGERI

Abia se înjghebase, și răniții sosiră numeroși. Dacă la început intrarea în Transilvania fusese mai mult o plimbare triumfală, în care armata era primită cu flori și cântece de bucurie; dacă în puține zile ocupase Brașovul, Sibiul și mergea înainte, totuși Ionel era din ce în ce mai îngrijorat văzând că Sarrail³⁰ nu se mișca, cum ni se promisese solemn, că rușii nu soseau sau unde soseau, în loc să intre în luptă petreceau și mai ales beau tot ce le cădea în mână, chiar spirt denaturat, *Eau de Cologne*, căci se luase măsură să se verse și să se răspândească tot alcoolul pur. În fine, semn îngrijorător: Bulgaria refuză trecerea pe teritoriul ei a diplomaților turci și germani din România. La 23 septembrie îi pornește guvernul român prin Rusia.

---

* *Ibidem*, p. 9.

CUPRINS

<i>Notă asupra ediției</i>	5
<i>Închinare Soldatului Necunoscut</i>	9
<i>Către cititori</i>	10

RĂZBOIUL 1914–1919

Neutralitatea 1914–1916	13
Războiul României, 1916–1919	20
Spitalul 108	21
Primele succese și înfrângeri	22
Turtucaia	23
Evacuarea	25
Retragerea în Moldova	26
Plecarea guvernului	29
În așteptare	31
Ocupația Bucureștilor	34
Arestarea d-rului Cantacuzino	38
Persecuții și samavolnicii	42
Știri externe	46
Arestarea doamnei Alexandrina Cantacuzino	46
Atitudinea populației	48
Viscolul	49
Sărbătorile	50
La Florica	50
Administrația germană	51
Doamna Ion Ghica	53
Plimbările lui Mackensen	54
1917	54
Mariu Teodorian, director la Mitropolie	55
Doamna Olga Stolojan	57

Răpirea documentelor Academiei Române	58
Halil Bey	60
Slăbiciuni și lașități	61
America în război	63
Ion Procopiu	64
Politica conservatorilor	64
Percheziții și rechiziții	66
Bulgarii	69
Verzea. Internări	70
Scrisoarea de la Vintilă. Internarea mea și a Liei	73
Revoluția rusă	83
Manifestările femeilor	87
Ultimele pregătiri de plecare	87
Pasărea	
Plecarea la Pasărea	89
Instalarea	89
Starița	92
Viața la mănăstire	94
Doamna Rătescu – corespondența	97
Știri false	97
Sărbătorile Paștilor	99
Sosirea Liei	100
Vintilică	102
Germanii la Pasărea	103
Poliția la București	105
La Cernica	108
Mitropolitul Atanasie Mironescu	108
Evreul călugărit și ras	109
Ridicarea clopotelor	109
Măcelul câinilor	112
Vizita lui Tüllff	112
Părintele Moșoaia. Tifosul exantematic	114
10 Mai. Corespondența	114
Czemîn	116
Starițul de la Sinaia	116
Plimbare cu escorta	117
Știri de contrabandă	118
Boala. Dr. Fessler	119
Mizerii	120
Vizite	121

Părintele Justin	122
Dl. Wangler	123
Dr. Cantacuzino	124
Garda	124
Pinkow. Împărțirea premiilor	126
Internații politici	128
Visuri	131
Moartea lui I. Procopiu și a lui Maiorescu	132
Diferite știri	133
Internații în Germania	134
Alex. Sturdza	136
Lia la București	136
Lupte între conservatori. Plebiscitul pentru Carp. Chemarea mitropolitului	137
Arhim. Scriban și Gala Galaction	139
15/28 august 1917. Un an de la declararea războiului	
Dr. Cantacuzino revine	143
<i>Lumina</i> și Stere	143
Pregătiri de iarnă. Polonezii	144
Kaiserul în România	145
Arama	145
Pădurea	146
Vizite: D. Zamfirescu, d. și d-na Paul Greceanu	148
Agricultura	148
Boala Liei	149
Morții din Moldova	150
Toamna. Petrolul	151
Vintilică are trei ani	152
Prizonierii români	152
Moralul germanilor	154
D. Wangler. Scrisori din Moldova	155
Boala maicei starițe	156
Alegerea stariței. Maica Filofteia	158
Știri bune și rele	160
Revenirea mea la București	161
Plecarea Liei în Moldova	162
Eliberarea de la Pasărea	164
Revenirea în București	
Spiritele la București	166
Serbarea Crucii Roșii	167

Prânzul lui Tscheppe	168
Independența Basarabiei	169
Crăciunul nostru	170
Răzbunări germane	171
Fotografii din Moldova	173
1918	173
Efectele zvonurilor de pace	175
Lili Fălcoianu	176
Pacea separată	178
Internații germani din Moldova revin	179
Nizami Pașa	180
Kühlmann, Czernin	181
Ridicarea Sfântului Dumitru	183
Doamna Lydia Philipescu	183
Doamnele primitive ale germanilor	186
Pacea de la Buftea	187
Ardelenii din București	189
Reveniți	190
Alexandru Sturza	191
Demobilizații din Moldova	193
Alipirea Basarabiei	195
Guvernul hibrid	198
Pacea de la București	199
Trezirea publicului	199
Alegerile în teritoriul ocupat	201
Doamna Maria Berindei	203
Ultima percheziție	204
Trenul Take Ionescu. Plecarea domnului E. Petrescu	206
Recolta	207
Neliniște în Ungaria	208
Parastasul Ortodoxiei	209
Călătoria d-nei Didina Cantacuzino la Iași	209
Darea în judecată a guvernului Brătianu	210
Știri mărunte	211
Prizonierii din Stralsund	212
Însuflețirea publicului	213
Rătăcirii. Psihoza războiului	214
Germanofilia <i>usque ad</i>	214
Concertul lui Enescu	216
Viața la băi. Mihăești. Govora	217

Demobilizații. Niculescu	221
Radu Cuțarida	222
Correspondența cu Iașii	222
Serbarea de la Govora	223
La București	
Înapoierea la București. Atmosfera de acolo	226
Capitularea bulgarilor. Prăbușirea	230
Manifestații francofile	232
Pregătiri de plecare	233
Plecarea vrăjmașilor	234
Armistițiul	
În așteptarea Aliaților	236
Unirea Bucovinei	237
Revenirea familiei	237
Intrarea suveranilor	239
Generalul Berthelot	240
Contele de St.-Aulaire	241
Prietenii români	241
Misiuni ardelen	242
Reorganizarea vieții	244
Intervenții inamice	244
Prima călătorie a regelui și a reginei în Ardeal, 1919	
Drumul spre Alba Iulia	247
Alba Iulia	249
Sibiu	251
Conductul etnografic	252
Femeile ardelen	253
Făgăraș	253
Brașov	254

ADAOS DE ÎNSEMNĂRI
1870-1941

Curtea reginei Elisabeta. Doamnele de onoare, 1869-1915	259
Căsătoria principelui Ferdinand și a principesei Maria	262
Primul copil, principele Carol	263
Reîntoarcerea reginei. Marele mareșal George Philipescu.	
Marea doamnă de onoare Olga Maurojeny	265
Principele Nicolae	270
George Brătianu	274

Atentatul lui Jalea în contra lui Ionel, decembrie 1909	284
Ultimele zile și moartea lui Ionel, 24 noiembrie 1927	287
Florică sub Eliza. 1927–1933.	289
Ministere liberale (noiembrie 1933–martie 1934)	298
Criza [din] 1934	306
Călătoria mea la Paris	307
Predeal, 3 ianuarie 1938	309
22 octombrie 1939. Conferințele asupra regelui Carol I. Universitatea liberă	310
Septembrie 1939. Asasinarea lui Armand Călinescu. Ministerul Argeșanu	312
Octombrie 1939. Guvernul Argetoianu	313
Ministerul Tătărescu	314
Darea Basarabiei	316
Audiențe la rege	318
Abdicarea regelui. Dictatura lui I. Antonescu. Statul național-legionar	323
28 decembrie 1940.	329
Ianuarie 1941	335
<i>Arborele genealogic al familiei Ion C. Brătianu</i>	343
<i>Note</i>	347
<i>Indice de persoane.</i>	383